KLASSRUMSFALL · JUL

Midvintermysteriet

Ett deckarfall med runor för åk 4–7 · 30–40 minuter · för grupper om 3–4

ᚠᚢᚦᚨᚱᚲᚷᚹᚺᚾᛁᛃ

Vad är det här?

Ett färdigt klassrumsfall där eleverna löser två saker: **vem** som har tagit Skogsbys midvinterlykta, och vad **runorna på lappen** betyder. Historien utspelar sig i Skogsby med Emma, Mia, Jonas och Finn från Hemligheternas väktare. Fallet kräver inga förkunskaper om serien.

Passar för

Svenska (läsförståelse, att dra slutsatser), historia (vikingatiden och midvinterfirandet, jól) och bild. Eleverna övar att jämföra vad olika personer säger med vad bevisen visar och att skilja vad man **vet** från vad man **tror**.

Så här gör ni

1. Läs berättelsen högt (sida 2), cirka 5 minuter.
2. Dela ut ledtrådskorten (sida 3). Klipp ut dem i förväg eller låt eleverna klippa. En uppsättning per grupp.
3. Grupperna arbetar med arbetsbladet (sida 4) i 20–25 minuter. De behöver runnyckeln på samma sida.
4. Samtal i helklass i 10 minuter. Varje grupp säger vem, hur de vet det och vad lappen betyder. Facit finns på sida 5.

Material

Utskrift av sidorna 2–4 (färg eller svartvitt), sax, pennor. Berättelsen kan även läsas upp utan utskrift.

Så att alla kan vara med

• Ge varje elev en roll: **läsare** (läser korten), **detektiv** (leder resonemanget), **skrivare** (fyller i svaren) och **runmästare** (tolkar runorna).
• Svaren får ges som text, teckning, ord eller muntligt. Skrivandet är en möjlighet, inte ett krav.
• Läraren läser berättelsen högt, så att ingen behöver läsa själv.
• Sätt gärna upp tiden på tavlan så att alla ser hur långt ni har kommit.
• Låt grupper som vill sitta i en lugnare del av rummet göra det.

Extra utmaning

Grupper som blir klara tidigt kan skriva ett eget meddelande med runor till en kamrat (uppgift 5) eller hitta på en ny misstänkt och en ny ledtråd.

Lärare: nästa sidor delas ut till eleverna. Facit finns på sida 5. Dela inte ut den sidan.

© Pia Sveadotter · pia-sveadotter.com · Fritt att kopiera och använda i undervisningen

LÄS HÖGT

Midvintermysteriet

Berättelsen

Det var lördagen före jul, och Skogsby doftade av pepparkakor och rök. Emma, Mia, Jonas och Finn hade lovat att hjälpa till på hembygdsgårdens julmarknad. Klockan 12.00 skulle marknaden öppna, och som varje år skulle midvinterlyktan tändas.

Midvinterlyktan är byns stolthet. Den är smidd av järn, den är tung, och i mer än hundra år har den lyst vid marknadens ingång. I foten finns en gammal runinskrift. I går kväll hade hembygdsföreningen bestämt att lyktan efter den här julen ska flyttas till museet och stå bakom glas, så att den inte tar skada. Många i byn tyckte att det var klokt. Några tyckte inte det.

Klockan 11.15 gick Mia in i hallen för att hämta lyktan. Hon stannade i dörren. Bordet vid väggen var tomt.

– Den är borta, sa hon. Jonas kom springande. Emma såg sig omkring. På bordet fanns en ring i dammet där lyktan hade stått, ett halmstrå och en liten lapp med konstiga tecken.

– Runor, sa Jonas, och tog en bild på lappen med mobilen. Vem lämnar en lapp med runor?

Finn hade redan börjat fråga runt. I hembygdsgården fanns tre vuxna som kunde ha sett något.

Bertil Ek, vaktmästaren, har nycklarna till hallen. – Jag låste upp klockan 8.30, sa han. Sedan har jag mest varit i vedboden och hackat ved till kaminen. Jag var inte i närheten av lyktan.

Gunvor Lind bakar lussekatter i köket. – Jag stod vid ugnen hela förmiddagen, sa hon. Vid nio såg jag lyktan stå på sin plats. Sedan har jag haft händerna fulla av jäsdeg.

Olle Hammar är hovslagare och smider ljusstakar på fritiden, precis som hans farfar gjorde. Han säljer dem på marknaden. Det var Olles farfar som smidde midvinterlyktan. – Jag kom klockan elva med min skottkärra, sa han. Jag gick genom grinden och direkt till mitt bord. Jag har inte ens varit i hallen.

Emma tittade på klockan. – Om fyrtiofem minuter ska lyktan tändas. Någon av dem har inte sagt hela sanningen, men vi vet inte vem. Då gör vi som detektiver gör: samlar ledtrådar och jämför med det folk säger.

Mia tog fram sitt anteckningsblock. – Vad vet vi, och vad tror vi bara?

Det är nu det är er tur. Kan ni lösa midvintermysteriet innan lyktan ska tändas?

© Pia Sveadotter · pia-sveadotter.com · Fritt att kopiera och använda i undervisningen

Ledtrådskort

Klipp ut längs de streckade linjerna. En uppsättning per grupp.

1 · Hallen

Bordet vid väggen är tomt. I dammet syns en rund ring där lyktan har stått. På golvet ligger ett **halmstrå**. Från bakdörren till bordet och tillbaka finns **blöta stövelavtryck** av två olika storlekar: **45** och **42**. Vid framdörren är golvet torrt.

2 · Tiden

08.30 Bertil låser upp hallen.
09.00 Gunvor ser lyktan på bordet.
10.00 Snön slutar falla. Allt som syns i snön har alltså kommit efter klockan 10.
11.15 Mia upptäcker att lyktan är borta.

3 · Snön bakom hallen

Tre spår syns i nysnön:
A Stövelspår, storlek 45, mellan vedboden och bakdörren. De går fram och tillbaka tre gånger.
B Ett spår av en skottkärra (ett smalt hjul) från verkstadsvägen till bakdörren.
C Samma skottkärrsspår tillbaka, men **djupare**. Skottkärrsspåret går över ett av stövelspåren.

4 · Grinden och skottkärran

Vid framgrinden, där Olle säger att han kom in, är snön **orörd**. Där finns inga hjulspår. Olles skottkärra står vid hans bord. Den har ett smalt hjul, och i botten ligger **halm**. Olle packar alltid sina smidda saker i halm så att de inte repas. Hans stövlar står under bordet: **storlek 42**.

5 · Vittnen och protokoll

Tre barn vid kakbordet såg **Gunvor** i köket hela förmiddagen. **Bertil** (stövlar i storlek 45) bar in ved till kaminen klockan 10.15, 10.40 och 11.00 och gick bara mellan vedboden och bakdörren. **Protokollet** på anslagstavlan: lyktan flyttas efter jul till museet. Sex röster för, en emot. Den som röstade nej heter **Olle Hammar**.

6 · Lappen

På bordet låg en lapp med runor:

ᛚᛁᚢᚾ ᛁ ᛉᛁᛏᚢᛁᛏᛁᚱ

Använd runnyckeln på arbetsbladet för att läsa vad som står. På väggen i hallen hänger ett gammalt foto av lyktan. I foten syns **samma runor** som på lappen.

© Pia Sveadotter · pia-sveadotter.com · Fritt att kopiera och använda i undervisningen

ARBETSBLAD

Vem tog lyktan?

Namn: _____ Grupp: _____

1. Vad sa de? Stämmer det med bevisen? Kryssa i.

Misstänkt	Det personen säger	Stämmer?	Bevis (kort nr)
Bertil Ek	Jag var i vedboden och har inte varit nära lyktan.	☐ ja ☐ nej	_____
Gunvor Lind	Jag stod i köket hela förmiddagen.	☐ ja ☐ nej	_____
Olle Hammar	Jag kom 11.00 genom grinden och gick direkt till mitt bord.	☐ ja ☐ nej	_____

2. Vem tog lyktan, och var finns den nu? Ge minst två bevis.

_____

_____

_____

3. Vad står på lappen? Skriv med vanliga bokstäver:

_____

4. Varför tror ni att han lämnade en lapp med just de här runorna?

_____

_____

5. Extra: skriv ett kort meddelande till en kamrat med runor (rita eller skriv).

Runnyckeln

© Pia Sveadotter · pia-sveadotter.com · Fritt att kopiera och använda i undervisningen

ENDAST FÖR LÄRAREN

Facit

Midvintermysteriet

Vem tog lyktan?

Olle Hammar. Lyktan finns i hans verkstad. Skottkärrsspåret leder tillbaka längs verkstadsvägen.

Så stämmer bevisen

Gunvor är utesluten: tre barn såg henne i köket hela tiden (kort 5).
Bertil förklarar de stora avtrycken (45) i hallen och i snön. Han bar ved till kaminen och gick bara mellan vedboden och bakdörren (kort 3 A, kort 5). Han har ingen skottkärra, och ingenting visar att han tog lyktan.
Olle säger att han kom genom grinden och aldrig var i hallen. Men vid grinden finns inga hjulspår (kort 4). Skottkärrsspåret går till bakdörren och tillbaka, och det är djupare på tillbakavägen, alltså tyngre last (kort 3 B och C). Skottkärran har halm i botten, och ett halmstrå låg i hallen. De mindre avtrycken (42) i hallen passar Olles stövlar (kort 1, kort 4). Protokollet visar dessutom ett motiv: Olle röstade som ende man emot att flytta lyktan (kort 5). Skottkärrsspåret går över ett stövelspår, så det kom efter Bertils första tur och därmed efter klockan 10 (kort 2).

Vad står på lappen?

ᛚ | ᚢᛋ | ᛉ | ᛏᚢ | ᚾᛏ | ᚱ betyder **ljus i midvinter**. Flera bokstäver delar samma runa, så eleverna får pröva sig fram med ordet i sammanhanget.

Varför tog Olle lyktan? (förslag till samtal)

Olle röstade nej när föreningen beslutade att flytta lyktan till museet. Hans farfar smidde den, och runorna i foten, *ljus i midvinter*, är hans farfars ord. Han tyckte att en lykta som står bakom glas inte lyser längre. Han tog den i ett ögonblick av vrede och sorg och bar den hem till verkstaden. Runorna på lappen är samma ord som i lyktans fot. Han ville egentligen att någon skulle förstå. Men när det blev uppståndelse vågade han inte erkänna, och därför sa han att han aldrig hade varit i hallen.

Slut (läs gärna högt)

Klockan 11.50 stod fyra vänner i dörren till Olles verkstad. Olle satt på en pall med lyktan i knät. Han tittade upp, och han behövde inte säga något. – Jag skulle ha sagt nej högre, sa han till slut, inte tagit den. Emma lade en hand på hans axel. – Vi bär tillbaka den tillsammans. Marknaden öppnade klockan tolv. Hembygdsföreningen beslutade att prata om lyktan en gång till i januari. I år tändes den som vanligt, och Olle fick tända den. Mia skrev i sitt block: *Fall löst*.

Diskussion

- Vad är skillnaden mellan att **veta** något och att **tro** något? Ge ett exempel från fallet.
- Olle hade rätt att tycka något, men var det rätt att ta lyktan? Vad kunde han ha gjort i stället?
- Varför ljög Olle om att han inte varit i hallen? Förstår ni honom, även om det inte var okej?
- Varför hade stövelspåren fått oss att misstänka Bertil först?

© Pia Sveadotter · pia-sveadotter.com · Fritt att kopiera och använda i undervisningen